

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Sæmfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

Tage Jessen: Sydslesvigs tredje Styrkeprøve.
Chr. Borner: Rømødæmningens Tilblivelseshistorie.
Vigtig meddelelse til holderne.
I. Raben: Jul i Tandslet 1848.
Hans Vald. Gregersen: En nytårsaften for hundrede år siden.
H. Lausten-Thomsen: Årsoptegnelser af Anders Sandemand (Petersen)
i Ørsted.

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

Den kongelige Porcelainsfabrik
& Fajancefabriken Alumina A/S

AKTIESELSKABET
BING & GRØNDAHL^S PORCELLÆNSFABRIK
KONGELIG HOF LEVERANDØR

W. Langreuters Eftf. A/s

Landbrugsmaskiner

Gl. Kongevej 3 . København V

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK
Nykøbing Mors

a-s Treborg
Trikotage . Manufaktur en gros
Købmagergade 67-69
København Palæ 8084

Smith, Mygind & Hüttemeier
Aktieselskab
Maskinfabrik og Jernstøberi
Nørrebrogade 66-68 — København

Svend Thorsen:
Lunets Sønner
hft. 5,75, indb. 11,50
WULFFS BOGHANDEL
HADERSLEV

Paasch & Larsen, Petersen
Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

SYDSLESVIGS TREDJE STYRKEPRØVE

AF TAGE JESSEN

Den danskorienterede Friheds- og Hjemstavnsbevægelse i Sydslesvig har i Løbet af kun godt to Aar været ude for tre Styrkeprøver: 1) Kommune- og Kredsdaysvalgene i September-Oktober 1946, 2) Valget til den kielske Landdag i Foraaret 1947, 3) Kommune- og Kredsdaysvalgene d. 24. Okt. 1948.

De to første Styrkeprøver.

I Efteraaret 1946 afholdtes der først Kommunevalg den 15. September, dvs. i Købstæder, Flækker o. l. (minus Flensborg, der udgør en særlig »Bykreds«) og i Landkommunerne. Disse omfatter ikke (som nord for Grænsen) hele Sogne, men bestaar i Reglen af Enkeltlandsbyer.

Ved September-Valgene opnaaedes der dansk Flertal i en Række Kommunalbestyrelser, f. Eks. Harreslev, Lyksborg, Slesvig, Frederiksstad, Tønning osv. Dette skete til Trods for, at de hjemmehørende tysksindede plus Flygtningene som Regel havde flest Stemmer. Tyskerne havde nemlig dels stillet for mange Kandidater op, dels ikke oprettet Listeforbund mellem Partierne. Belært heraf har Tyskerne i de forløbne to Aar skiftet Taktik: opstillet færre Kandidater, ladet Partierne danne »nationale Blokke«, mobiliseret Flygtningemasserne. Som Følge heraf er de danske Mandat-Majoriteter senere gaaet tabt.

Ukendt nord for Grænsen og vanskelig at forklare kortfattet er den mærkelige Bestemmelse, at Vælgerne i mange Tilfælde har

maattet afgive 3, 6 eller 9 — altsaa flere Stemmer (dog ikke paa samme Kandidat!) for at gøre fuld Brug af deres Valgret.

Af større Interesse end Valgene i Enkeltkommunerne er Kredsdaysvalgene den 13. Oktober 1946.

»Kredsdays« svarer til de danske Amtsråd. De sydslesvigske Kredse omfatter dog kun een egentlig Købstad hver. Modsat Forholdene nord for Grænsen deltager Købstadborgerne i Kredsdaysvalgene, med Undtagelse af Flensborg Amt, der bestaar af »Flensborg Bykreds« og »Flensborg Landkreds«.

I 1946 maatte Kredsdaysvælgerne som Regel afgive tre Stemmer (i enkelte Kommuner i Sydtønder Kreds og i Tønning i Ejdersted Kreds dog seks Stemmer). De saaledes fremkomne store danske og tyske Stemmetal maa som Følge heraf *neddivideres med 3* (henholdsvis med 6) for med skønsmaessig Nøjagtighed at beregne Antallet af de faktisk fremmødte Vælgere. Paa den Maade naar man den 13. Oktober til følgende Resultat for *hele Sydslesvig*: 79,562 dansk og 166,188 tyske Stemmer. Denne danske Andel paa 31,1 % af samtlige Stemmer bliver selvfølgelig langt større, naar Flygtningene fraregnes. Antagelig har lidt over Halvdelen af de fremmødte, hjemmehørende Vælgere stemt paa de danske Kandidater.

Man kan sige, at den danskvenlige Bevægelse havde faaet et voldsomt, omend højst uensartet Gennembrud: langt stærkere i By-

erne end paa Landet. Bevægelsen var til en vis Grad stødt frem i det tomme Rum, i hvert Fald uden at møde egentlig samlet og organiseret tysk Modstand.

Den 20. April 1947 kom saa de med Interesse imødesete Valg til Landdagen i Kiel. I en enkelt Kreds (en Del af Flensborg plus nogle Sogne ved Fjordens Sydkyst) udsattes Valget til den 18. Maj, fordi et lille tysk Partis Kandidat var død. — Modsat Oktober-Valget 1946 afgav Vælgerne kun een Stemme hver.

Trods voksende tysk Modstand og livligere Flygtninge-Deltagelse var der stærk Fremdrift i den danskorienterede Bevægelse.

I hele Sydslesvig blev der afgivet ikke færre end 99,066 danske Stemmer. Det var en Tilvækst paa ca. 20,000 eller 25% i Løbet af et halvt Aar. Det samlede tyske Stemmetal (incl. Flygtninge) udgjorde 200,858. Den danske Andel var altsaa steget fra 31,1—33 %.

Da Flygtningevælgerne endnu langtfra mødt fuldtalligt frem, kan man ikke uden videre fordoble det danske Procenttal. Paa den anden Side var det hævet over enhver Tvivl, at de hjemmehørende Vælgeres Fler-tal nu havde stemt paa de danske Kandidater. Seks af dem indvalgte i Landdagen. — En saa velinformeret Sydslesvig-Ekspert som Grænseforeningens Formand *Holger Andersen* opererede efter 1947-Valget med følgende nøgterne Skøn: 1) mindst 53% danske Stemmer mellem Statsgrænsen og den historiske Rigsgrænse ved Ejderen; 2) 62% i den Del af Sydslesvig, der ligger nord for den tidligere dansk-frisiske Sproggrænse Slien—Dan-nevirke—Trenen—Ejderens Munding.

Før vi kommer til den tredje Styrkeprøve — Oktobervalget 1948 — er det paa-krævet at kaste et Blik paa *Flygtningeproblemet syd for Grænsen*.

Det ca. 4.900 Kvadratkilometer store Syd-

slesvig er overvejende et Agrarland uden Kulminer og andre industrielle Raastoffer. Ifølge de sidste Opgørelser (jfr. bl. a. Udenrigsminister Gustav Rasmussen) har Sydslesvig nu omtrent 685.000 Indbyggere, hvoraf henvend 350.000 fastboende og ca. 335.000 Flygtninge. Antallet af hjemmehørende og af de siden 1944—45 tilflyttede er nu næsten lige stort. Den $\frac{1}{3}$ Million *Gæster har nu alle Valgret* (Valgretsaldere er 21 Aar).

Ogsaa Holsten er tæt belagt med Flygtninge — dog ikke saa tæt som Sydslesvig, naar Kiel medregnes til Holsten. I Sydslesvig er der 95 (eller maaske 95—100) Flygtninge for hver 100 hjemmehørende Indbygger. I Holsten (Kiel medregnet) er de tilsvarende Tal 70—80:100; i Nedersaksen (syd for Elben): 53:100; i Landet Nordrhin-Westfalen ca. 9—10:100; i Omraadet Bremen, hvis Befolkning ikke er meget større end Sydslesvigs normale Indbyggerantal, og som er et selvstyrende Land, er Forholdet 6—7:100. I den amerikanske Besættelseszone er den gennemsnitlige Flygtninge-Belægning paa ca. 20:100. I den franske Zone er der praktisk talt ingen Flygtninge.

Flygtningenes Valgsejr i Sydslesvig.

I de halvandet Aar siden Landdagsvalget havde Tyskerne truffet omfattende Forberedelser. Skønt der ikke længer eksisterer nogen prøjsisk Stat, er den af Flygtninge infiltrerede, meget talstærke Embedsstand i Sydslesvig mere prøjsisk præget end nogen Sinde. — Meget interessant er, at Myndighederne i Sydslesvig før den 24. Oktober nægtede at udtale sig om Flygtningenes Andel i det samlede Vælgerkorps.

Det er ingen Overdrivelse, naar »Flensborg Avis« kendetegnede den 24. Oktober 1948 som »*Flygtningevalget*«. Over hele Linjen var Valgdeltagelsen overordentlig stor. I Sydønder Amt f. Eks. 88% mod 70% i Foraaret 1947. I Flensborg By mødte 85—86% af de stemmeberettigede frem. Denne

store Deltagelse skyldtes først og fremmest Flygtningene, der saa at sige slæbtes til Valg. Et helt Valgdistrikt i Flensborg bestaar af Flygtninge-Barakker. De faa (syv) hjemmehørende Personer, der stemte dansk i dette Distrikt, har man fra dansk Side nøje Rede paa. Her var Valgdeltagelsen 92—93 % (mod 85,5 i Flensborg som Helhed). Rundt omkring fra Sydslesvig meldes der om Barakker eller Kolonier, hvorfra Gæsterne førtes til Valg — med Instrukser om, hvem de skulde stemme paa. Baade i By og paa Land var Omnibiler og Hestekøretøjer uafbrudt i Virksomhed. Fra flere Distrikter paa Landet meldes der om en Valgdeltagelse paa over 95%!

Det er ingen Talemaade, men en Realitet, naar man fastslaar, at de hjemmehørende og fastboende Sydslesvigere *gik*, men de fremmede *kørte* til Valg.

Aftenen før Valget var der to Fakkeltog i Flensborg. Det danske var langt større end det tyske. Men paa selve Valgdagen var det samlede tyske Stemmetal (heri medregnet ca. 1.000 Kommuniste) en Smule større end det danske, nemlig 31,581 mod 30,352. Man ser tydeligt, at Reserverne (Flygtningene) var mobiliseret.

Som Helhed kan man sige, at den dansk-sydslesvigske Bevægelse før den 24. Oktober laa i *Defensiven*. Den mødte strid Modvind fra *alle* Verdenshjørner. Baade aabenlyst og (hvad der er vigtigere) *under Haanden* bekæmpedes Danskheden af den aktiverede tyske Front, der ikke blot omfatter de i Holsten bittert uenige, men her til en »national Blok« sammensvejsede store Partier CDU (kristelige Demokrater) og SPD (det tyske Socialdemokrati), men ogsaa nazistiske Elementer (Terrorhandlinger, Taa-regas, Rudeknusere) og det lille Kommunistpartis Propagandister, der havde faaet Ordre til at agitere mod Danmark og Dansk-

heden for at bortlede Opmærksomheden fra Oder—Neisse-Grænsen!

Tyskerne gik til Valg under det slesvig-holstenske *blaa-hvid-røde* »Hjemstavns«-Banner. Deres Valgplakater viste allesammen disse Farver. Den gamle Vise »Schleswig-Holstein meerumschlungen« spillede en stor Rolle. Sangkor mødte op paa danske Vælgermøder. Om det saa var de prøjsiske Flygtninge var de blevet indøvede i at synge den. Slesvig-Holstenismen var (sammen med Flygtningemasserne) blevet mobiliseret mod den dansk-sydslesvigske Bevægelse.

Alligevel lykkedes det den nydannede SSW (Sydslesvigske Vælgerforening) at samle 92,184 Stemmer i hele Sydslesvig.

Det samlede tyske Stemmetal var sat nægtigt i Vejret. Dette skyldtes ikke blot, at de »afnazificerede« Tyskere nu havde faaet Valgret, men først og sidst Flygtningemassernes totale Mobilisering. I alt var der 260,820 tyske Stemmer. Den danske Andel var nu dalet til 26,1%. Men da Gæsterne denne Gang som Helhed deltog livligere i Valget end de lige saa talstærke hjemmehørende, kan man selv efter den danske Nedgang paa 6.882 (sammenlignet med For-aaret 1947) fastslaa, at lidt over Halvdelen af de hjemmehørende Vælgere stemte paa SSW's Kandidater. Nord for Slien—Dannevirke—Frederiksstad—Tønning-Linjen var den danske Andel ca. 60%, altsaa ikke stort mindre end de 62% i 1947 (jfr. Holger Andersens førnævnte Skøn).

Nedenstaaende Tabel

fra de tre Valg i 1) Oktober 1946, 2) For-aaret 1947 og 3) Oktober 1948 belyser paa en interessant Maade den politiske Udvikling i Sydslesvig i Løbet af lidt over to Aar. Tabellen er ogsaa egnet som et Sammenlignings-Grundlag med fremtidige valg for O-

	Danske Stemmer	Tyske + Flygtn. Stemmer
Flensborg Bykreds	1) 29.754	1) 15.358
	2) 31.814	2) 20.588
	3) 30.352	3) 31.581
Flensborg Landkreds	1) 7.326	1) 24.144
	2) 9.874	2) 28.236
	3) 8.240	3) 37.182
Sydtønder Amt	1) 8.367	1) 17.509
	2) 10.578	2) 21.764
	3) 10.182	3) 30.293
Husum Amt	1) 5.895	1) 22.075
	2) 9.446	2) 25.970
	3) 9.140	3) 32.135
Ejdersted Amt	1) 3.132	1) 8.401
	2) 3.997	2) 8.741
	3) 3.957	3) 10.584
Slesvig Amt	1) 14.252	1) 32.734
	2) 17.718	2) 40.349
	3) 16.246	3) 52.344
Egernførde Amt	1) 3.537	1) 24.589
	2) 7.134	2) 30.472
	3) 6.153	3) 36.755
Rendsborg By og Nørreamt (R. Sønder- amt ligger i Holsten)	1) 3.732	1) 15.932
	2) 7.279	2) 17.771
	3) 6.764	3) 22.762
Holtenau	1) 812	1) 5.443
	2) 1.284	2) 6.815
	3) 1.150	3) 7.184

De danske Stemmer er meget uligeligt fordelt. De Omraader, hvor Flertallet af de hjemmehørende har stemt dansk, danner »Øer« i Flader med tysk Flertal. Købstæder og Flækker er nu som før den dansk-syd-slesvigske Bevægelses Højborg.

I Flensborg Bykreds, hvor Valget formede sig som et nationalt Plebiscit, skyldes Væksten i det tyske Stemmetal (ca. 11.000 siden 1947) hovedsagelig de mange nye Flygtningevælgere. Den forholdsvis lille danske Tilbagegang siden 1947 (men Fremgang siden Oktober 1946) paa 1462 Stemmer menes ifølge stedkendte Folks Udtalelser særlig at have gjort sig gældende indenfor Bourgeoisiet, hvorimod Arbejder-Vælgerne menes at have stemt dansk med uformindsket Styrke. Da det lille Kommunistparti (ca. 1000 Stem-

mer) ikke stod i Valgforbund med SPD og CDU, lykkedes det Danskerne trods Flygtninge-Invasionen at beholde et knebent Flertal i Byraadet (21:19).

I Købstæderne Slesvig, Husum, Frederikstad og Egernførde var der endog en lille dansk Fremgang i Sammenligning med Landdagsvalgene i Foraaret 1947. — Derimod har den dansk-syd-slesvigske Bevægelse gennemgaaende dukket Hovedet i Landsognene.

Valgresultatet den 24. Oktober 1948 viser med uformindsket Styrke Berettigelsen af de danske Ønsker i London om: 1) Evakuering af Størstedelen af Flygtningene ved en retfærdig Fordeling, 2) Sydslesvigs administrative Adskillelse fra det forprøjsede Holsten, 3) vidtgaaende Sikring af alle danske Livsrørrelser i Sydslesvig.

RØMØDÆMNINGENS TILBLIVELSESHISTORIE

AF CHR. BORNER

Den Dæmning der for Tiden udføres fra Fastlandet til Rømø har ikke nogen Historie, der gaar særlig langt tilbage i Tiden, men Tanken, der ligger til Grund for den, Interessen for Landvinding er langt ældre, og de Forudsætninger, der er til Stede her for at kunne indvinde Land, er skabt i en Tid, der gaar tilbage til Landets første Dage.

Sønderjyllands Vestkyst — ja det gælder egentlig hele Kysten fra Ho Bugt i Nord til og med Hollands Kyst i Syd — har en særpræget Natur afvigende fra Kysterne i det øvrige Land. Havet er et ejendommeligt Fladvand, adskilt fra Vesterhavet ved en Række nær hinanden liggende Øer. Vadehavet er opfyldt af mange Grunde, der ligger tørre ved Lavvande og er overskyllede ved Højvande, de saakaldte Vader, efter hvilke Havet har faaet sit Navn. Flodskiftet er ogsaa her meget større end ved Landets andre Kyster og Omraadet hjem søges ofte af Stormfloder. Størrelsen af den danske Del af Vadehavet er 600 Millioner Kvadratmeter, og da Forskellen mellem Ebbe og Flod er 1,70 m, forstaar man, at det er store Mængder Vand, der to Gange i Døgnet skal ind og ud af Vadehavet. Passagerne mellem Øerne er ret smalle, hvad der giver en stor Strømhastighed, Bundmaterialet skæres ud og føres ind i det indenfor liggende Omraade, hvor det aflejres i Sandvader eller Slikvader efter Materialets Art. Dannelsen af Vader er en udpræget Følge af det store Flodskifte.

Af det Materiale Højvandet fører med sig, bestaar det fineste af meget smaa Sand-, Ler- og Glimmerpartikler samt en Del organisk Stof stammende fra døde Smaadyr og Plan-

ter, der har levet i Havet og i Aaer og Floder; de er gaaet til Grunde ved, at det salte Vand er blevet opblandet med det ferske ved Udløbene i Havet. Dette Materiale, »Slik«, aflejres først naar Vandet en Tid har Lejlighed til at være i Ro, dvs. i dybe Bugter og andre Steder, hvor der ingen eller saa godt som ingen Vandbevægelse er.

Havet har saaledes baade nedbrydende og opbyggende Egenskaber; det Land, der opbygges af Slik, er meget frugtbart, og Menneskene tog ret tidligt Kampen op, dels for at beskytte det Land, der var taget i Brug, dels for at indtage nyt.

Saadan kender vi Vadehavet nu, men gaar vi tilbage til de ældste Tider, da Isen efter den store Istid smeltede og trak sig tilbage, da laa den vestlige Del af Sønderjylland som en Sandslette paa samme Maade som Jyllands Hedesletter, store, flade Sletter dannede af Istidens Smeltevandsfloder. Højden var den Gang ca. 20 m højere end nu og Landet strakte sig langt længere i Vest end til den nuværende Ørækkes Kyst. Dette Land blev efterhaanden bevokset med Skove og Lyngheder, med store Mosestrækninger i Lavningerne.

I Stenalderen og i Begyndelsen af Bronzealderen var her adskillige Boplads, men saa begyndte Landet langsomt at sænke sig og kom efterhaanden til at ligge saa lavt, at Højvandet kunde naa ind over det flade Land. Menneskene maatte fortrække, og et Par Tusinde Aar før vor Tidsregning naaede Havet ind til den nuværende Gestrand og dækkede hele Omraadet med Undtagelse af det højere liggende Land ude ved Kysten, hvoraf Levn endnu ligger tilbage som den omtalte Ørække. Det flade Land med Re-

sterne af den udgaaede Skov- og Plantevækst og Moserne gav gode Betingelser for Marskdannelse, og Omraadet blev efterhaanden dækket med Slik. Ved vor Tidsregnings Begyndelse ændrede Forholdene sig, Landet begyndte at hæve sig og der blev atter Mulighed for Bebyggelse, Menneskene rykkede atter ud for at tage det i Besiddelse og udnytte den gode Jord.

I det tredie Aarhundrede afløste en Sænkning igen Landhævningen, men nu tog Be-

Dæmningen set fra Fastlandet

folkningen Kampen op mod Havet og de hyppige Stormfloder, de flyttede deres Bopladser op paa opkastede Jordhøje, de saakaldte Værfter, og begyndte at inddige de truede Omraader.

Geologisk set har Landet været ret uroligt, der har været flere Bevægelser i op- og nedadgaaende Retninger end omtalt, og man maa ikke glemme, at Bevægelserne er foregaaet meget langsomt, fra Aar til Aar har der ikke været nævneværdige Forandringer at spore. Nu er Landet tilsyneladende i Ro i hvert Fald i den danske Del af Vadehavet, og er der Tale om nogen Bevægelse, er det nærmest opad.

Op gennem Tiden blev Kampen med Havet fortsat, og vi ved fra Kong Hans' Angreb paa Ditmarsken, at dette Land paa den Tid var inddiget, men ogsaa, at Havet kunde oversvømme det delvist, idet Beboerne til Forsvar aabnede Sluserne mod Havet for at give dette Adgang og derved hindre Fjendens Bevægelser.

Fra Historien ved vi ogsaa, at Hertug

Frederik, den senere Frederik I, var stærkt interesseret i Digebygningen og hver Foraar og Efteraar i en Aarrække, fra 1506-13, personligt tog Del i Arbejdet. Fra disse Aar fortælles en Historie om en Modstander af Digebygningen; Bonden Mads Lützen skulde have udtalt, at han vilde knække Halsen paa den, der tog det første Spadestik paa hans Jord, hvorfor, da dette kom Hertug Frederik for Øre, denne fandt det mest passende selv at lægge for. Da han havde læsset

Dæmningen set fra Rømø

et Par Skovfulde, vendte han sig om og udtalte: »Endnu lever jeg«. Mads Lützen, der blev bange og vel frygtede for sin egen Hals, blev senere gode Venner med Hertugen.

Igennem Aarene tog Havet en Del tilbage af hvad det havde givet, Inddigningerne bevirkede ogsaa, at Jorden udtørredes og sank noget sammen; hvor der laa gammel Mose under, kunde disse ogsaa bevirke Synkning, og som Følge heraf kunde Havet gøre stor Skade, i Fald det under en Stormflod brød gennem Digerne. Flere Stormfloder havde katastrofale Virkninger, en af de mest bekendte rasede den 11. Oktober 1634 og ødelagde Øen Nordstrand, ved samme Lejlighed druknede henved 10.000 Mennesker i Vadehavsomraadet.

Kystlinien ændrede sig efterhaanden, og af de engang store Marskstrækninger er nu kun Ribe-, Ballum- og Tøndermarsken tilbage paa det danske Omraade.

Ligesom Landet ændrede sig, varierede Dybden i Løbene mellem Øerne, denne var

jo ikke alene afhængig af Jordskorpens Bevægelser, men ogsaa af Flod- og Ebbestrømmens Retning og dermed Materialvandringen. I Middelalderen havde Ribe en god Skibsfartsforbindelse til Vesterhavet igennem Juvre Dyb Nord om Rømø, og var dengang en By i Opkomst med en livlig Handelsvirksomhed. Nu har Juvre Dyb ikke en Vanddybde, der tillader Sejlads med større Fartøjer.

Det mest kendte og ogsaa mest stabile Løb er vel Lister Dyb, mellem Rømø og Sild, her var i Dronning Margretes Tid en livlig Skibsfart; Christian den IV benyttede Farvande i Læ af Silde Nordspids til Krigshavn og opkrævede fra 1643 en Strømtold af de Skibe, der passerede mellem Sild og Hviding Herred, i Lighed med Øresundstolden. Den samme Konge havde ogsaa Planer om at anlægge en By ved denne Indsejling. For at ophjælpe Skibsfarten i disse Farvande havde Frederik den II i 1582 givet Fartøjer fra disse Omraader Toldfrihed i Øresund, hvad der bevirkede en stor Opblomstring af Skibsfarten paa Rømø, der dog hurtigt sygnede hen, da denne Forretighed bortfaldt 1611.

Strømtolden blev ophævet 1700, men paa Grund af de politiske Forhold og af den Forskydning Handelsvejene undergik, mistede Lister Dyb alligevel sin Betydning og det var først da Dampkraften blev indført i Skibs- og Landtrafikken og en Storhavn ved Vestkysten blev ønskelig, at Egnene omkring Lister Dyb igen faar Interesse. Efter Atslutningen af Krigen i 1848—50 var det stærkt paa Tale at anlægge en Havn paa Sydkysten af Rømø, og Planer hertil med en Dæmningsforbindelse blev udarbejdet, men Krigen i 1864 med dens Følger satte en Stopper herfor, i Stedet for blev Havnen (Esbjerg) bygget indenfor det nordligste Løb, Graadyb.

Bevægelserne i Jordskorpen har nok været den egentligste Aarsag til den Ændring,

der skete ved Kysten, men Havet har af Befolkningen faaet Skylden, det var dette, man maatte værgе sig mod og det var herfra, man skulde hente nyt Land, i Fald det var muligt. I den danske Del af Vadehavet er Landvinding forsøgt flere Steder, mest er naaet ved Højer, hver der indtil 1939 var indvundet c. 200 ha. Interessen har stadig været til Stede og blev især levende, da man saa de Resultater, der blev opnaaet Syd paa ved Hindenburgdæmningen og andre Dæmningsanlæg. I Oktober 1935 samledes en Kreds af Interesserede i Skærbæk og drøftede, hvad der kunde gøres for Landvindingen her paa Egnen. Et Arbejdsudvalg paa syv Medlemmer blev nedsat for nærmere at undersøge Mulighederne; dette mente at maatte begrænse sin Undersøgelse til den Del af Vadehavet, som i Hovedsagen ligger mellem Rømø og Fastlandet og anmodede Ingeniør T. Q. Jacobsen, Hedeselskabet, Tønder, som særlig Sagkyndig, at fremkomme med en Redegørelse vedrørende Mulighederne for Landvinding og udarbejde Planer og Overslag for et saadant Arbejdes Gennemførelse i Forbindelse med Bygning af en Dæmning fra Fastlandet til Rømø. Dette Forslag blev indsendt til Regeringen i Dec. 1935 til Overvejelse og eventuel Gennemførelse.

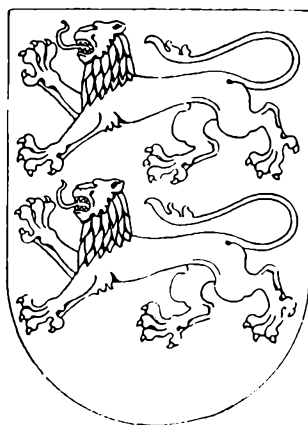
I Foraaret 1936 nedsatte daværende Trafikminister Fisker et Udvalg til Sagens nærmere Undersøgelse, og da der dengang var et stort Overskud af ledig Arbejdskraft her i Landsdelen, var det Udvalgets Opgave, foruden at undersøge det landvindingsmæssige, ogsaa at undersøge Forslagets Egnethed som Beskæftigelsesarbejde.

I Udvalget var Ministeriet for offentlige Arbejder repræsenteret ved 2 Medlemmer, Landbrugsministeriet ved 2, Socialministeriet ved 1, Tønder Amdsraad ved 2, Hedeselskabet ved 1 og det lokale Udvalg ved 2 Medlemmer.

Udvalget lod foretage en Række Undersøgelser, Nivellementer og Pejlinger; end-

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk sarnfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

24. årgang

1948

INDHOLD:

Almindelig historie

<i>N. Black Hansen:</i>	R's marked	134—136
<i>Chr. Borner:</i>	Rømødæmningens tilblivelseshistorie	209—213
<i>W. Christiansen:</i>	Fra de gamle kniplestuer	21— 23
<i>Hans Vald. Gregersen:</i>	En nytårsaften for hundrede år siden. Et bidrag til Thies Steenholdts historie	218—220
<i>Hans Vald. Gregersen:</i>	Stenbjerg kro	137—139
<i>Hans Vald. Gregersen:</i>	Toldsted	162—165, 173—177
<i>Julius Gregersen:</i>	Da St. Nicolaj tårn i Flensborg brændte	63— 64
<i>Ida Helbo:</i>	Af overlærer Hans Rasmussens optegnelser	77— 80
<i>Johan Hvidtfeldt:</i>	Skodborg i de første år under fremmedherre- dømmet	183—184
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	Begravelse i Bedsted i gamle dage	188
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	For hundrede år siden. Dagbogsblade fra treårs- krigens tid 91—92, 105—106, 124—126, 142— 143,	159—160
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	Tønderbøddlen Hans Geltzers sørgelige endeligt..	189—192
<i>Tage Jessen:</i>	Sydslesvigs tredie styrkeprøve	205—208
<i>Morten Kamphøven:</i>	Meget sjældent epitafium i Rabsted kirke	11— 14
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Årsoptegnelser af Anders Sandemand (Petersen) i Ørsted 1748	220
<i>Chr. Maibøll:</i>	Spredte træk fra hoveritiden	178—182
<i>M. H. Nielsen:</i>	Fra Ballum enge	69—74, 82—86, 98—101
<i>Jørgen Paulsen:</i>	Istedløven og dens historie	4— 10
<i>Andreas Petersen:</i>	Dansk folkeligt arbejde i Rørkær gennem hun- drede år	146—151
<i>J. Raben:</i>	Jul i Tandslet 1848	214—218
<i>J. Raben:</i>	Skibssætninger	75— 77

<i>Aug. F. Schmidt:</i>	Et par landsbybemærkninger	140—142
<i>Peter P. Schmidt:</i>	For hundrede år siden. Begivenhederne på Als 1848	200—203
<i>Asmus Schmidt-Petersen:</i>	Hvad Bredsted kirkebøger fortæller	121—124
<i>Chr. Stenz:</i>	Flygtningenes indflydelse på sproget i Sydslesvig	101—104
<i>Nicolaj Svendsen:</i>	Det gamle patricierhus i Tønder istandsættes . .	24— 26
<i>Nicolaj Svendsen:</i>	Frederik d. Syvendes ligfærd gennem Angel . .	15— 17
<i>Hans Thysen:</i>	En sønderjydsk frimenighed	18— 20
<i>Hans Thysen:</i>	Vodder sogn 1649	171—172
	En kongelig dåbshandling på Før	95
	Fra den gamle Holm i Slesvig	93— 94
	Hvorledes det danske sprog blev fordrevet fra Angel	195

Personhistorie

<i>Th. O. Achelis:</i>	De første evangeliske præster i Svabsted . . .	204
<i>P. O. Andersen:</i>	Hvad gamle gravsten fortæller. Blade af Astrup- slægtens historie	166—171
<i>C. H. Friis:</i>	Nogle træk af en vestslesvigsk slægts historie . . 193—195,	197—199
<i>Hans Vald. Gregersen:</i>	Toldsted (Arnkielerne)	162—165
<i>H. Hejselbjerg-Paulsen:</i>	Sognepræst M. H. Nielsen †	67— 68
<i>Jens Holdt:</i>	En nordslesviger, der rejste til Herrnhut . . .	87— 91
<i>Wilhelm Ladewig:</i>	Friseren Harro Haring 1793— 28. aug. —1948	152—156
<i>Carl Langholz:</i>	Til Astrup-slægtens historie	203
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Kr. la Cour Pedersen	172
<i>Kirsten Lindholm og Palle Birkelund:</i>	Bidrag til en bibliografi over amtslæge, dr. med. H. Lausten-Thomsens skrifter	110—121
<i>Jonathan Smith:</i>	En slesvigsk embedsmands levnedsløb (Staller Johs. Thomsen)	185—187
<i>A. Svensson:</i>	Bogen om H. P. Hanssen	127—132
	Amtslæge, dr. med. H. Lausten-Thomsen 1878 — 6. juni — 1948	109

Fra arkiv og museum

<i>J. Frost:</i>	Oldtidsbåden fra Julsø	65— 66
<i>F.:</i>	Et lysestøbebord	161
<i>J. Raben:</i>	Talliepine fra Elstrup	145
<i>S. Schoubye:</i>	Fajance fra Kellinghusen	133
	To guldsåle fra Ladegård	81

Digte

Fjorden blåner, hvor nordgrænsen går. Kantate 1— 3

Anmeldelser

	Bogen om H. P. Hanssen (A. Svensson) 127—132, 144	
<i>Holger Hjelholt:</i>	A. Regenburg og C. F. Wegeners brevveksling (1849—51) om den slesvigske sprogordn. (I)	96
<i>E. Kromann:</i>	Musikalsk accent i dansk (H. N.)	107—108
<i>P. Lauridsen:</i>	A. D. Jørgensen: Sønderjyllands historiker (Johan Hvidtfeldt)	144

Forskelligt

<i>N. Black Hansen:</i>	Stednavneskæbner. Rabsted: Ravsted. Søes: Søst	196—197
<i>Johan Hvidtfeldt:</i>	Slægtshistoriske studier i Sønderjylland	29— 63
<i>I.:</i>	To ugyldige stemmesedler	188
<i>Niels Larsen:</i>	En ansøgning på vers	187
<i>J. Raben:</i>	Mærkelige tildragelser og naturbegivenheder i det 18. århundrede	156—159

STEDFORTEGNEELSE

A

Als 178 ff., 200 ff.
Angel 140 f., 195.
Asserballe 179, 201.
Astrup 166 ff., 203.
Augustenborg 200 f.

B

Ballum 23, 67, 69 ff., 82 ff.
Bedsted 188.
Bevtoft 49.
Bjerent 141.
Bolderslev 137 f.
Bov 92.
Bredsted 121 ff.
Brøns 166 f.
Buntje 69.
Bylderup 13.

C

Christiansfeld 18, 56, 88 ff.

D

Dybbøl 105 f., 124 f.
Dyndved 75 f.
Døstrup 56, 70, 111.

E

Egen sogn 97, 202.
Egernførde amt 208.
Ejdersted amt 208.
Elstrup 145.
Emmerlev 23, 71, 193 ff., 197 ff.
Ensted 56, 65.
Flensborg 5 ff., 12, 16, 63 f., 77 ff.,
185, 189 f., 205 ff.

F

Frederiksstad 205.
Før 95.

G

Gammelgård 179, 181.
Grumtoft 140.
Gråsten 8, 124.

H

Haderslev 40 ff., 80, 117.
Harreslev 205.
Havnbjerg 203.
Havsted 218 ff.
Holtenau 208.
Hjerpsted 23, 71.
Hjordkær 46.
Hjortholm 179.
Hjortspring 203.
Holbøl 56.
Husum amt 208.
Hybjerg 69.

I

Isted 4 ff.

J

Jejsing 150.
Julsø 65.

K

Kegnæs 56.
Kegnæsgård 178, 181.
Kellinghusen 133.
Ketting 179 ff., 201.

L

Ladegård (Hammelev sogn) 81.
Lavensby 203.
Lundsmark 19.
Lyksborg 16 f., 205.
Lysabild 178.
Løgumkloster 113, 117.
Løjt 47, 141.

M

Majbølgård 178 f., 203.
Mels 200.

N

Nordborg 200 f.
Notmark 179, 201.
Nygård (Als) 179.

O

Ollemersdiget (Tinglev sogn) 108.
Oversø 12, 77 f.

R

Rabsted 11 ff., 196 f., 218 ff.
Ravnholt 18 f.
Rendsborg 208.
Ris 134 ff.
Roager 18 ff.
Rejsby 69.
Ribe 189 f.
Rinkenæs 56.
Rudbøl 185.
Rumohrsgård 179.
Rømø 210 ff.
Rønhave 178 ff.
Rørkær 146 ff.

S

Schackenborg 70 f.
Skodborg 108, 183 f.
Skrydstrup 67.
Skærbæk 110 f., 118.
Slesvig 92 ff., 186, 205.
Slesvig amt 208.
Snogbæk 91 f., 142 f., 159 f.
Sommersted 56.

Sottrup 125.
Stenbjerg kro 5, 137 ff.
Stolbronæs (Egen sogn) 76.
Svabsted 204.
Svenstrup 201.
Sydslesvig 205 ff.
Sydtønder amt 208.
Søes 196 f.
Sønderborg 40, 42, 145, 156, 178,
188, 201.
Sønderborg ladegård 178 ff.

T

Tandslet 56, 179 ff., 214 ff.
Toftum, Emmersbøl sogn 203.
Toldsted 162 ff., 173 ff.
Tyrstrup 187.
Tønder 24 ff., 40 f., 112, 116 f., 120,
133, 186, 189 ff.
Tønning 205.

U

Uge 56.
Ulkebøl 178.
Ullerup 87 f.

V

Varnæs 56.
Vodder 18, 171 f.

Ø

Ørsted 221.
Øster Løgum 55. 141.

Å

Åbenrå 14, 80, 134 ff., 161.
Ågård (Oversø sogn) 77.

& Thorsen i Samarbejde med Firmaet Kampmann, Kierulff & Saxild fik Arbejdet overdraget, og den 1. August samme Aar kunde dette paabegyndes.

De tekniske Detailler skal ikke omtales her; til Slut kun et Par Ord om det egentlige Landvindingsarbejde.

Som omtalt fører Vandet ved Flodtid en Del opslemmet Materiale i Form af Slik med sig, som det afsætter, hvor der er Ro. Dæmningen deler det omtalte aabne Farvand i to lukkede Bugter, hvorved gennemgaaende Strømme er afskaarne, og en første Betingelse for Ro er skaffet til Veje. I Bunden og langs Siderne af de store Bugter fremstilles saa mindre Bugter med Indfatninger af Faskingærder, de saakaldte Slikgaarde; her vil der, naar Betingelserne er til Stede, ret hurtigt afsætte sig Slik, der efterhaanden naar op i en Højde af Højvandstanden. Derefter kan man ikke vente, at Havet kan tilføre mere, hvorfor man gaar i Gang med at grøble, hvilket vil sige, at der udføres en Række brede Grøfter, Grøblerender, hvor Vandet kan løbe ind og afsætte sit Slikindhold, dette opgraves med Mellemrum og oplægges paa de langs Renderne værende Are-

aler, og disse hæves paa denne Maade efterhaanden over Højvandstanden og har nu en Højde, hvor Græsvæksten indfinder sig og kan anvendes til Græsning. Er der paa denne Maade indvundet tilstrækkeligt Areal til, at det kan betale sig at inddige det, bygges der Diger til Værn mod Højvander og Stormfloder og det kan nu udnyttes som anden Landbrugsjord og er meget frugtbart.

Ved Rømdæmningen er der regnet med, at der i Løbet af et halvt Hundrede Aar paa denne Maade skulde kunne opnaas at indvinde omkring 2.700 ha moden til Inddigning.

Det Overskud af ledig Arbejdskraft, der var til Stede paa det Tidspunkt, da Arbejdet blev paabegyndt, og som betingede det, ændrede Tiden og Forholdene totalt. Det var planlagt at skulle være tilendebragt i Efteraaret 1943, men Mangelen paa Arbejdskraft i Forbindelse med Brændselsmangelen og andre Forhold har medført en stor Forsinkelse og Fordyrelse af Arbejdet; først i November 1946 lykkedes det at gøre Dæmningen landfast med Rømmø, og den vil i meget nær Fremtid være færdig til at tage imod Trafikken.

Julegaven til Sønderjydske månedsskrifts holdere består i år af

Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark,

der af Historisk samfund er blevet udgivet i anledning af månedsskriftets tidligere redaktør, fhv. amtslæge, dr. Lausten-Thomsens 70 års fødselsdag.

Da en del af holderne allerede i forvejen som medlemmer af Historisk samfund har fået skriftet tilsendt, er der truffet den ordning, at de, der ønsker det, kan ombytte bogen med følgende af Historisk samfund udgivne skrifter:

1. Erik Christensen: Fra min virksomhed i Tønder.
2. Fink og Hvidtfeldt: Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie.
3. Peter Kr. Iversen: Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere.

Da der kun er stillet et begrænset antal eksemplarer af de tre bøger til rådighed, kan redaktionen ikke love, at de, der ønsker at bytte, netop får den bog, de helst vil have, men man anmoder holderne om *snarest* muligt at meddele museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev, hvilken bog de ønsker, og såfremt denne allerede skulle være udgået, hvilken anden de ønsker i stedet.

Redaktionen.

JUL I TANDSLET 1848

UDTOG AF EN SOLDATS DAGBOG

VED J. RABEN

Friskolelærer Rasmus Hansen i Vejstrup blev i 1848 indkaldt til 3. Forstærkningsbataillon og uddannet i Nyborg. Den 28. Juli kom Bataillon til Als, hvor den forrettede Vagttjeneste. I 1875 udgav Rasmus Hansen en Bog »Minder og Dagbogsblade fra 1848, 1849, 1850«, i hvilken der findes mange Optegnelser fra Als. I Dagene lige før Jul 1848 laa Bataillon paa Sønderborg Slot. Juleaftensdag, tidligt om Morgen, rykkede eet Kompagni af 10. Bataillon ind paa Slottet til Afløsning og 3. Forstærkningsbataillon maatte søge Kantonement paa Sydals. Vi lader Rasmus Hansen selv fortælle:

»Lidt over Middag gjorde vi Holdt ved Tandslet Kirke. Vor nye Bataillonschef, Oberstløjtnant Gerlach, tog sit Stabskvarter i Tandslet Præstegaard og Bataillon skulde indkvarteres i det store Sogn. Det var ogsaa med Velbehag jeg hørte, det tilfaldt vort Kompagni at indkvarteres i Tandslet By, som vi stod midt i, for mine Fødder var bleven meget ømme af Marchen paa den haarde Frostvej. Jeg fik Kvarter i en af de nærmeste Gaarde hos Esben Johansen, hvis Kone tog meget venligt imod os og forsikrede os, at Vorherre idag rigtig havde hørt hendes Bøn og givet hende lutter Fynboer i Indkvartering; dem holdt hun mest af, efter dem kom Jyderne, men Sællænderne bad hun Gud fri sig fra, »for de var rig-

tignok onde«. Dernæst bad hun os undskyldte, hun gav os opvarmet Kaal til Middag; det var ellers ikke hendes Skik at modtage Folk med opvarmet Mad, men det var dog Synd at spille Guds Gaver, et af to var hun nødt til, enten at spille det eller at give det, for nu kom Helligdagene, og i dem kunde det da slet ikke gaa an, at æde opvarmet Mad. Saa tog hun Mod til sig og gav os det, og eftersom vi var Fynboer, ventede hun, vi optog det paa bedste Maade. Vi skulde faa en saa meget bedre Nadre, saa god, at vi aldrig havde faaet en bedre Juleaftens Nadre i vort Hjem paa Fyn.

Inden Konen var færdig med sin Tale, havde vi tømt hendes Kaalfad. Og da vi skrabede det, udbrød hun: »Jeg kunde have sparet mine Undskyldninger for Kaalen, nu har I vist mig, at den smagte jer!« Hun løb ud, men kom snart igen med et vældigt Fad fuldt af Kød og Flæsk og bad os se os tilgode. Der stod et Fad fuldt af Kartoffler paa Bordet, men vi bad ligegodt om lidt Brød at spise til Kødmanden. Konen lo ad os og sagde: »Kender I ikke det gamle Ord: Du skal Skik holde eller Land fly?« »Her er Landsens Skik, aldrig at æde Brød til Middag. Forsaavidt vi ikke tygger vort Sul til Søbemaden, saa æder vi Poteter til, men aldrig Brød. Nej fy — det vilde være ækelt. Men naar jeg nu staar og lærer jer Skik og Brug, maa jeg ærlig tilstaa, jeg

skulde have sat Kødmeden ind tilligemed Kaalen, men det glemte jeg af Frygt for I vilde vrage min Kaal.«

Saaledes blev Konen ved at snakke op til os, til vi gik fra Bordet og havde baade spist og drukket Kaffe. Vi tog en lille Hvile, men Konen skulde hen at sysle med Julemeden, sagde hun.

Jeg fik imidlertid ikke hendes Julemad at smage. For inden to Timer efter vort Komme fik jeg Ordre at møde i Præstegaarden som Oberstløjtnantens Ordonants. Det var lige i Mørkningen, jeg meldte mig, og blev anvist Plads i Præstens Folkestue, hvor jeg forresten sad lunt og godt. Præstekonen havde meget travlt i Køkkenet, i det mindste løb hendes Mund ud i et, snart bydende, snart skændende. Da Nadvertiden kom, mødte hun selv i Stuen, hvor jeg sad, og fik sine Folk bænket, og da de alle havde Plads, sagde Pigen: »Der er rigtignok endnu ham, der sidder henne i Krogen, han skulde dog egentlig spise med.« — »Du søde Frelsens Gud! har vi endnu faaet en til?« (udbrød Præstekonen¹).

»Han skal nok kun være her i Nat«, sagde Pigen. — »Kun være her i Nat,« gentog Præstekonen. »Du søde Gud, — er det ikke Ulykke nok? Saa skal vi jo give ham Juleaftens Nadre,« jamrede Madammen, »og vi kan slet ikke skaffe ham Seng. Hvor kommer han fra, Karl? og hvorfor skal han just indkvarteres her i Nat?« vendte hun sig til mig. — »Jeg kommer fra mit Kvarter henne i Byen, Madame.« svarede jeg, »og jeg skal slet ikke indkvarteres hos Dem.« — »Hos hvem er han da indkvarteret, Karl?« »Jeg er indkvarteret hos Esben Johansen.« »Saa skal han min Sandten gaa straks hen til sit Kvarter. Fy skamme sig,« vedblev hun, »at være ude efter en god Juleaften, og sidde og snylte hos Fremmede. Men det

1) Præst i Tandslet var Mathias Gundermann Bering (1822-1850). Han døde den 23. Februar 1850, 53 Aar gammel.

nytter ham ikke, — hos os faar han skam ikke noget!«

Folkene ved Bordet, mest Soldater, lo næsten højt, og jeg selv havde ondt ved at holde mig. Dette havde vist opirret hende og hun sagde nu ligefrem, jeg skulde pakke mig ud af hendes Stue. Jeg tog mit Tøj og tog det paa med Langsomhed, imens Madammen holdt følgende Foredrag: »Vi er skam nødt til at holde tilraade, naar vi ikke skal komme til at sulte og tørste selv. Vi er ogsaa haardt belagt med Indkvartering. Lad os se, der er nu Oberstløjtnanten, han gaar for fire Mand, Adjutanten gaar for tre, det bliver syv, Bataillonsskriveren for to, det bliver ni; to Heste gaar for fire Mand, det bliver tretten; to Tjenere og to Hestepassere er: fire, det bliver sytten.« — Alle ved Bordet lo og den omtalte Skriver sagde: »Maddammen kan dog noget Hovedregning.« Det lod som hun ikke mærkede det, men sagde: »Der skal skam Mad til saa mange Munde, til hele sytten Munde!« — »Nej, nu er det dog for galt,« sagde Korpskriveren, »Maddammen gaar, gale mig, for vidt ud i det, jeg er bange, De finder aldrig tilbage igen!« — »Har jeg fejlet, min Herre?« spurgte hun. »Højligten fejlet,« svarede han, »De bilder Dem jo ind, De skal skaffe Mad til sytten Munde.« — »Det er saa,« svarede hun. »Ser De,« vedblev han, »jeg forudsætter, De indrømmer, Oberstløjtnanten har kun én Mund, Adjutanten har heller ikke uden én Mund, og min Ringhed heller ikke uden én Mund.« Han saa paa hende, hun nikkede og sagde: »Forstaar sig!« — »To Tjenere har to Munde, to Hestepassere heller kun to, det bliver fire Munde til de andre tre, altsaa syv Munde istedetfor sytten.« — »Det synes, De har Ret,« sagde Præstekonen, »men derfor har vi da ikke nødig at give Esben Johansens Indkvartering Juleaftensnadre«; hun løb ud i Køkkenet. Jeg havde taget mit Tøj paa, Skriveren bad mig gaa om i Gangen og selv

gik han ind til Adjutanten og fortalte, at jeg ikke maatte blive i Folkestuen. Adjutanten satte et Lys og en Stol ud til mig og sagde, at jeg fik tage til Takke med Opholdet i Gangen til videre.

Jeg sad nu i Gangen i en klingende Frost fra Klokken 6 til 11, uden at have andet at gøre end rejse mig, da Oberstløjtnanten og Adjutanten gik fra deres Værelse og ind at spise. Jeg rystede derfor af Kulde, da de gik fra Spisestuen til deres Seng. »De fryser, Ordonants«, sagde Oberstløjtnanten til mig. »Det har han da heller ingen Skam af,« sagde Adjutanten, »han har siddet her siden i Mørkningen i en saadan Frost, det er snart værre, end at gaa paa Marken.« — »De har Ret, Løjtnant K.«, svarede Oberstløjtnanten, »her maa min Ordonants ikke tilbringe Natten.« »De maa,« henvendte han sig til Præsten, »som en hellig Guds Mand sørge for en varm Stue til Underkorporalen i Nat, eller maaske skal det være den ædle Frues Sag, at sørge paa dette Omraade«, vedblev han, vendt mod Madammen, der meget pænt stod ved sin Mands Side, vel sagtens for at faa det sidste Godnat af deres ærede Gæster. Alles Øjne hvilede efter denne sidste Vending, Talen havde taget, paa Madammen, og hun saa paa mig. Men endelig fattede hun sig og sagde: »Kom Karl, jeg skal følge ham ud i Folkestuen.« »Sørg for Varme, Frue«, bad Oberstløjtnanten, og bød mig at gaa med hende.

Snart stod vi i den godt kendte Folkestue, hvorfra alle var gaaet. Hun bød Pigen, der syslede i Køkkenet, at sætte en Lampe ind til mig og lægge en Smule i Kakkelloven, men ikke alt for meget, føjede hun til, for han behøver da ikke at steges. Dermed løb Madammen. Jeg fik Lampen, Brænde var der nok i Kassen, sagde Pigen, og desuden gav hun mig fem Æbleskiver paa en Tallerken og et Krus Øl med den ligefremme Bemærkning, at det var uden Madammens Befaling, for hun var af den Slags

der aldrig gav et Æble bort uden hun fik en Pære igen.

Jeg var saa overladt til mig selv og tog min Dagbog og skrev, da jeg syntes, jeg aldrig fik bedre Lejlighed og jeg desuden havde noget at fordrive Kedsomheden med. Jeg skrev endnu om Morgenen da Pigen og Oberstløjtnantens Tjener kom ind til mig og ønskede en glædelig Jul. Pigen skænkede Kaffe til sig selv, Oberstløjtnantens Tjener og mig. Jeg sagde, at dette var vistnok ogsaa uden Madammens Befaling, dertil svarede hun bare: »Misundelsens Brød bliver ogsaa ædt!«

— — —

Da jeg Juledags Formiddag kom hjem til Esben Johansens fra den noget ubehagelige Ordonantstur i Præstegaarden, dækkede de Middagsbordet hos min Vært. Denne Dag skulde der spises i det saakaldte »Døns« eller »Dønsk«, en hyggelig Stue, der tjente til Sovekammer (der var Alkoven). Solen skinnede nu derind, der saa lyst og venligt ud. Der var dækket et pænt Bord, og lidt efter vi havde taget Sæde, blev Maden baa-ret ind. Der var tre store Fade med Ærtegrød, der saa at sige flød i Fedt, og som desuden havde hvert et stort Hul med smeltet Fedt i Midten. Ved Siden af hvert Fad med Ærter blev der sat et tilsvarende med kogt fedt Flæsk, og Konen bad os nu lange til Maden. Vi saa til Sagerne. Der var sat Tallerkener til os, der var lagt Kniv og Gaffel, men ikke Skeer, og spise Ærter med Gaffler havde vi som Fynboer ikke set. Da vi nølede, sagde Konen: »Tag du fat, vor Far, Karlene kan vist ikke hitte Rede i Skik og Brug.« Paa denne Opfordring tog Manden et Stykke Flæsk og skar det i passende Mundfulde, Husets Folk gjorde som han og vi Soldater gjorde ligesaa. Derpaa tog han Gaffelen, stak i Ærterne, dypede dem i Fedtet og spiste. Det gik nu skiftevis med en Gaffelfuld Ærter, dypet i Fedt og en Gaffelfuld Flæsk. Vi andre ef-

terlignede ham som vi kunde bedst, men fandt at Konen havde Ret, naar hun kaldte os nogle Sinker til at spise Flæsk. Vi undskyldte os med, det var fedt, at efter vor Opdragelse skulde Folk spise Brød til deres Mad og at denne Maade at æde paa, vilde i vort Hjem blive set som rent Fraaseri. Konen paastod, at det kunde være passende for Fattigfolk at tygge Brød til Ærter og Flæsk og selv for dem kunde det ikke gaa an i Julen. Desuden var hun af den Mening, at Folk ligesaa godt kunde fraase med Brød som med Flæsk, for efter hendes Børnelærdom var det først Fraaseri, naar de aad for meget.

I det hele taget mærkede jeg ikke til, at Alsingerne kendte Julen uden fra Madens Side. De unge Folk holdt da ogsaa Pantegilder, og disse Gilder spillede en vigtig Rolle. Et saadant Gilde skulde der være anden Juledags Aften henne i Byen. Karlene og Pigerne her fra Gaarden skulde med og de bad os følge. De fire tog mod Indbydelsen, men en foruden mig blev hjemme. Vi blev udlet derfor, men vi blev ved vort Forsæt, jeg, fordi jeg hverken kunde danse eller drikke og desuden efter min Tankegang saa det som en Synd, den anden fordi han ikke nænnede at øde sine Penge.

Vi kom ligegodt til Gilde, rigtignok af en anden Slags, hjemme i vort Kvarter. Ret før Klokken seks kom tre Gaardmænd fra Byen, fulgt af deres Koner; de bød en Glædelig Jul og blev bænkedede ved det lange Bord inde i »e Dønsk«, hvor vi to Soldater sad og samtalede med Manden. Vi rejste os, da vi saa de fremmede kom og vilde gaa ind i vort eget Kammer, hvor vore Senge stod, og hvor vi for det meste sad i vor Fritid, men baade Mand og Kone nødte os til at blive og dele deres Gilde. Vi blev saa bænkedede med de andre. Konen satte sig for Bordenden, Manden ved hendes højre Haand paa Yderbænken, her sad ligeledes de andre Mænd, men bag ved Bordet sad

de tre fremmede Koner. Vi to Soldater sad ved den nederste Ende. Fra Madens Side var Anretningen ikke overflødig, men desto rigeligere gik det til med Drikken. Først blev der sat Æbleskiver frem, som vi dypede i Sirup og hertil blev skænket baade Brændevin og Mjød, men der blev kun spist og drukket lidt. Noget efter blev der sat en stor Kaffekande ind paa Bordet med tilhørende Kopper og Konen skænkede en Kop Kaffe til hver af os. Vi to Soldater var her atter fremmede for Skik og Brug, vi satte vore Kopper paa Bunden i Underkoppen og der blev uden videre skænket til. Alle de andre lagde deres Kop paa Siden, og til dem blev der skænket Kaffepuns, det vil sige, de fik et Glas Rom i deres Kaffe. Vi gjorde Indsigelse mod at drikke mere, men det hjalp ikke. Vi bad om at blive kendt med Skik og Brug, og vi fik saa at høre, at ved saadanne Lejligheder skænkedes der først en Kop Kaffe, dog kunde den enkelte faa mere om han lystede, Tegnet herpaa var, at han lod sin Kop staa oprejst. Vilde de derimod følge Skik og Brug, skulde de lægge Koppen paa Siden, efter den første Kop, og det var Tegnet til, at de vilde begynde med Kaffepuns. Vilde de endelig ikke have mere Puns, skulde de vende Bunden paa Koppen i Vejret. Paa samme Maade gik det til med Teen og den virkelige Puns.

Der blev drukket saalænge nogen vilde drikke og jeg saa dem, der drak syv Kopfulde. Da de nu alle var tilfredse og Kopperne laa med Bunden i Vejret, skulde vi have en Kop ren Kaffe at skylle Halsen af med. Da Klokken var ni, begyndte et nyt Afsnit: en stor Temaskine blev sat frem og der blev skænket en Kop Te til hver af os. Tvebakkerne stod paa Bordet. Efter at den første Kop var tømt, blev den lagt paa Siden og nu gik det for sig med Tevandspuns eller »Knægte« som de kaldte den. Da ingen syntes, han orkede mere, laa Kopperne igen med Bunden i Vejret. Mellem Klokken elleve

og tolv bares endelig Punsen frem, hvortil der atter gaves Æbleskiver, dyppet i Sirup. Af Punsen blev der ligeledes drukket saa meget, at jeg højlig forundrede mig derover. Den ene Mand drak i det mindste otte Kopfulde af de forskellige Slags den Aften.

Da Klokken var tolv gik de fremmede, og de gik ikke tørstige hjem, hverken Mænd eller Koner, og disse sidste drak lige saa trofast som de første.

Da de var borte talte Mand og Kone endnu lidt om Aftenens Færd med os og begge paastod, at vi Fynboer ikke havde drevet det vidt i Drikkekunsten, hvad vi maatte indrømme. Under denne Samtale lagde jeg Mærke til, at Konen et par Gange forsøgte at rejse sig fra Bordenden, men hun

sank altid tilbage igen. Hun havde ikke vejet sin Plads hele Aftenen, hun havde skænket til alle og ikke forsømt at drikke selv, saa det var let at forstaa, hvad hun fejlede. Endelig sagde Manden: »Vi faar vel til at lette paa os, Mor!« — »De Karle skal gaa først«, sagde hun. Vi rejste os og gik, men hvordan Manden og Konen fik hjulpet hinanden i Seng, ved jeg ikke.« —

Saavidt Rasmus Hansen.

Han skriver, at Soldaterne havde det hyggeligt og meget hjemligt i Julen hos Esben Johansen i Tandslet. Den 12. Januar 1849 skulde der skiftes Kantonnement med en anden Bataillon, og 3. Forstærkningsbataillon kom i Kvarter i Omegnen af Bro.

En nytårsaften for hundrede år siden

Et bidrag til Thies Steenholdts historie

AF HANS VALD. GREGERSEN

Året 1848 har på en forunderlig måde prentet sig ind i vor hjemstavns historie. Skønt de to nationale strømninger i det gamle hertugdømme Slesvig allerede havde rørt på sig i de sidste to årtier forud for dette år, var det dog hovedsagelig i 1848, at det klare skel blev trukket mellem dansk og tysk her i landsdelen.

Den overvejende del af Rabsted sogn havde valgt forbindelsen med syden og var dermed blevet en af hjemmetyskhedens nordligste bastioner. Afgørende for dette forhold var nemlig den ansete stænderdeputerede Thies Hansen Steenholdt, der som sognefoged og gårdmand i Rabsted udøvede en stærk slesvigholstensk-præget indflydelse på bønderne i hele Slogs herred.

Da det slesvigholstenske oprør var blevet en kendsgerning sidst i marts 1848, sluttede han sig straks med begejstring til den provisoriske regering. Efter den danske sejr ved Bov den 9. april måtte han imidlertid skyndsomst fortrække til Holsten. Fra sit tilflugtssted Hoheland udtalte han den 31. maj på sit meget ubehjælpssomme tysk i et brev til amtmanden i Tønder: »Die Sache steht jetzt nachdem mann erfährt sehr mässig, so dass mann wenigsten in einer sehr trauriger Lage befinden. Das deutsche Militair sind aus den Städten Hadersleben und Apenrade, alle deutschgesinnte habe sich entfernt und eine sehr niederschlagende Stimmung hat dieses hervorgerufen. Gott gebe, das bald eine gewünschte Entschluss

erwarten werden könnte. Das dänische Flag hat die Apenrader aushängen müssen.«

Den preussiske intervention, hvis følge var blevet det danske nederlag ved Slesvig den 23. april, havde dog allerede gyldt nyt mod i slesvigholstenerne, og snart sad Thies Steenholdt igen sikkert i Rabsted, idet den provisoriske regering havde magten under den våbenstilstand, der den 26. august var blevet sluttet mellem Danmark og Preussen.

Hjemme i Rabsted hørte sognefoged Thies Steenholdt, nu også medlem af den lovgivende forsamling for Slesvig-Holsten, til de hjemmetyskere, der ønskede at føre den hårde hånds politik overfor dem af deres landsmænd, der nægtede at adlyde den provisoriske regering eller som ved flugt unddrog sig indkaldelse til slesvigholstensk militærtjeneste. Et cirkulære af 4. dec. 1848 havde da også indskærpet sognefogederne at føre tilsyn »med omstreffende fordægtige og ikke med fornødne papirer forsynede fremmede personer, især når de kommer fra Jylland og Als, såsom med personer, der ombærer eller udbreder oprørske og landsforræderiske (!) proklamationer, adresser, bønsskrifter osv.«

Thies Steenholdt vidste, at gårdmand Marcus Nicolaisens søn fra Havsted var flygtet bort for at undgå indkaldelse, ja en tid havde han endda været i Ribe, altså i Jylland. Nu blev der tilmed fortalt ham, at »desertøren« var vendt hjem til forældrene, vel sagtens for at holde jul sammen med de gamle. Hvad der nu skete, er fortalt i et klageskrift, som otte mænd fra Havsted den 4. jan. 1849 tilstillede amtmanden i Tønder.

På selveste nytårsaften var fire Rabstedboere, nemlig Guldsmed Petersen, Rasmus Skræder, snedkersvenden Lorenz Holm og den hjemsendte soldat »Anes«, søn af Christian Slagter, kommet til Havsted. »Banden« var tilbørligt bevæbnet med skydevåben og sabler. Først havde de henvendt sig om støtte til byfoged David Bargum, en brav hjem-

metysker, der på den tid også var herredsfuldmægtig. Han har dog åbenbart ikke syntes om makkerskabet, for han nægtede at have noget med sagen at gøre.

På egen hånd begav de fire Rabstedboere sig nu til Marcus Nicolaisens gård, slog med stor ståhej på døren, og da den blev åbnet, styrtede de tre af disse »sobre subjekter« ind i huset og gennemrodede hver en krog, mens den fjerde holdt vagt foran døren. Da fuglen imidlertid forlængst var fløjet, truede de gårdens beboere med deres våben, fægtede som besatte i luften og hen over hovederne på gårdsfolkene for om muligt at afpresse en tilståelse om, hvor sønnen holdt sig skjult. Da det ikke lykkedes, forlod de gården og gentog nu »samme skandale« hos genboen smed Christian Thomsen. Smedekonon blev så forskrækket over »dette natlige overfald«, at hun længe efter mærkede følgerne af chok'et. »Dermed var felttoget dog ikke til ende; endnu måtte gårdmand Jes Christian Jessen og hyreinderste Jens Filschau finde sig i den samme rå behandling af den tapre skare. Her forlangte de brændevin, skønt man må antage, at de allerede forinden havde opildnet deres krigeriske mod ved hjælp af et tilstrækkeligt kvantum af denne elixir.«

Efter således med udpræget lune over for amtmanden at have redegjort for nytårsafetenens begivenheder, fortsætter de otte Havstedboere med et slet dulgt angreb på Thies Steenholdt. Det var dem en gåde, »hvorledes denne mand med en så lang og velsignelsesrig praksis bag sig, en mand, begavet med en klartseende forstand, som tilmed har været mangeårig stænderdeputeret, i hvilken tid han strålede som en førsterangs stjerne og erhvervede sig udødelig fortjeneste både i sit eget valgdistrikt og ud over det ganske land, en mand, der må have haft lejlighed til at samle sig kundskaber om love og blive kendt med retspraksis, det var dem i sandhed en gåde, hvorledes en sådan mand kun-

ne begå sligt et misgreb. Har denne mand virkelig ret til ved nattetide at overfalde en fredelig landsby med rå og ganske inkompetente mennesker, og er der givet ham magt til sådan uden videre at forstyrre husfreden? Hvis dette er tilfældet, er de jo hjemfaldne til et despoti, der minder om middelalderens barbariske tid.«

Amtmanden lod Havstedboernes klageskrift gå videre til Thies Steenholdt, der i sit svar hævdede, at det efter cirkulærets ordlyd var hans pligt som god slesvigholstensk sognefoged at gribe ind. Derimod kunne der være god grund til at klage over byfoged David Bargum, som ikke havde gjort sin pligt.

»Omstændighederne er for øjeblikket sådanne, at alle øvrighedens befalinger må adlydes til punkt og prikke, såfremt vi ikke skal være prisgivet anarkiet.« Derfor håber han at få amtmandens fulde støtte. »Den

strengest mulige fremgangsmåde er den rigtige i sådanne tilfælde for at fremme en bedre stemning. Jeg har desværre ofte i Landsforsamlingen måttet høre, at vi i det nordlige Slesvig ikke gør vort for at bevare Slesvigs forening med Holsten, idet de unge som desertører vender sig til Danmark. Stemningen ville blive en ganske anden, hvis det kunne gøres muligt, at det militærpligtige mandskab ville indfinde sig i vor armé, thi hvor børnene er, har de gamle deres sympatier.«

Her gik Thies Steenholdt nu fuldstændig ram forbi. Udviklingen siden da har til fulde vist, at forsøg på undertrykkelse af den danske nationalitet i Nordslesvig har været en forgæves kamp imod de tusind år.

KILDER: L.A. Tønder amtsarkiv. Journalsager 1848 og 1849, rubrik 5.

Årsoptegnelser af Anders Sandemand (Petersen) i Ørsted

VED H. LAUSTEN-THOMSEN

1 Skp. rug koster 10 a 11 sk. En Sk. byg 9 a 10 sk. — baaget 9 sk. og Haur 6 sk.

Hvad M[enne]skens tilstand angaaer, da er den slet syndig og ond, hvor for Guds straf end nu og saa vedvarer, bade i blandt Mennisker med Sygdom, særdeles Sprinkel¹⁾ hvoraf mange bortdøde, Men end og saa blandt Qvæget, som end nu af fæe Sygdommen bortstyrter mangededs i landet. I dette aar gik ieg 18 gange til exerciering ved Stepping kierke og d. 23. Maj til kong. Mønstring paa Starup Hæte, da ieg laae i *Quar-teer* i *Wandling* i 6 dage ved *Lauritz Jepsen*.

Denne Sommer var ret ynskelig med timelig veyre, Høebiningen var ikkun tem-

melig, men af Rug fik vi overflødig, vi au-lede 34 traas Rug, Haur, Byg og Baaget blev smaa for tørheds skyld.

Samme aar bygtes vor Byes Skoelehuus som kostede i reede Penger 25 rdl. 32 sk. foruden ald kiørsel, Haand arbejds og tekels som vi af byen *concurerede* efter Mandpart, da et liedet landbohl gav liege saa meget som en gaard, vi var 37 Naune der om. D. 1. *octobr* blev det af Hr. *Thyge Lorentzen* indviet, hvis Text toges af Davids 34. Psalme 12. Vers.

I efteraaret blev kornet dyrere saa at 1 Skp. Rug koster 11 sk. En Skp. byg 11 a 12 sk. En Skp. Haur 7 a 8 sk.

Fæe Sygdommen vedvarer endnu Mangensteds, D. 2. *Nov.* blev *Bruhn* indsatt til Ting-skriver.

1) Sprinkel = Tyfus.

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Peter KJÆR
URMAGER & OPTIKER
TØNDER TELF. 6.

Læs

Dannevirke
Sønderjyllands ældste Blad

GRAM Brødrene Gram A/S
KØLEANLÆG Vojens

Aktieselskabet
Glud og Marstrands Fabriker
Uplandsgade 20

DANIA
GASAPPARATER
OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Horsens Folkeblad
Nettooplæg 13124 Eksemplarer
Byens og Egnens største Blad

Wessel & Vett's Fabrikker A-S

Nørregade 7

København K

Telefon C. 8608

HEJMDAL

Landsdelens Blad

DANSK MASKINOPLAG A/S
(Jørgen M. Hansen)
Aabenraa Telf. 2044

HOLSTEBRO BANK A/S

Stiftet 1871.

Harald Bo Bojesen
Boghandel
Telf. 3352 - 3353
A A B E N R A A

HUSK VORE CISTERNER

»Phonix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phonix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Langgade 5

Telefon 216

Banken for Skanderborg og Omegn

(SKANDERBORG BANK) A-S

Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

KURANSTALTEM
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
OVERLÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Hasle

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

Aktieselskabet

Banken for Hobro og Omegn

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—4

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9¹/₂—12¹/₂ og 2¹/₂—4¹/₂

HORSENS

Aktieselskabet

Landbobanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9—12 og 2—5

Lørdag 9—2.

Telefon 700 . Skive.

Den lollandske Landbo-stands Sparekasse

NAKSKOV

Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mill.
Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Mariho - Birket -
Dannebrog - Stokkemærke.

International Turist-
og Eksportkørsel

L. J. Lauritzen

Sønderport . Tønder . Tlf. 520

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing M.

TØNDERHUS

Danskhedens nye Borg

Knud Hauwig . Tlf. 622 . Tønder

<p style="text-align: center;">Aktieselskabet C. I. Christensens Papirhandel ESBJERG</p>	<p style="text-align: center;">SønderjydsK Tæppefabrik A. R. KJÆRBY A/S HØJER *</p>
<p style="text-align: center;">Ringsted Jernstøberi og Maskinfabrik Aktieselskab RINGSTED</p>	<p style="text-align: center;">Carl M. Cohr's Sølvvarefabriker Aktieselskab Fredericia .</p>
<p style="text-align: center;">AKTIESELSKABET NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER KØBENHAVN F.</p>	<p style="text-align: center;">Frøcontoret (for undersøgt Markfrø) (Grundlagt 1887) KOLDING Leveringer under Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol Antager Frøavlere</p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet Tapetfabriken „FIONA“ FAABORG</p>	<p style="text-align: center;">Aksel Michelsen Kul- og Trævarehandel Tønder Telefon 2530-2531</p>
<p style="text-align: center;">Aktieselskabet <i>Dampmøllen Victoria</i> Odense</p>	<p style="text-align: center;">Dyckjær & Christensen Fiskeeksport Ringkøbing</p>
<p style="text-align: center;">Pindstrup Mosebrug SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK Telefon Pindstrup { 13 18</p>	<p style="text-align: center;">N. C. Kloster Haderslev Telf. 2210 - 2211</p>
<p style="text-align: center;">Skal man til og fra <i>Sønderjylland</i> benytter man <i>Sydfynske Jernbaner</i></p>	<p style="text-align: center;">Th. Damberg Cigar- & Tobaksfabriker A-S Nykøbing M.</p>
<p style="text-align: center;">De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444. Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten</p>	<p style="text-align: center;">BRUUN & SØRENSEN A/S Kgl. Hofleverandør grundlagt 1893 INGENIØRFORRETNING Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet AARHUS Kannikegade 18 Tlf. Nr. 1362 - 4363 - 4364</p>
<p style="text-align: center;">Hans Jensens Eftf. Trikotagefabrik IKAST</p>	<p style="text-align: center;">KØBENHAVN Niels Ebbesensvej 20 Tlf. C. 5036</p>

absolut

ABSALON

naar Forsikring skal tegnes

A/S Sønderjydske

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

Aktieselskabet

Skive Markfrøkontor

Frøavl - Frøhandel

Skive.

Telf. 94. 2 Lin.

Sorø Amtstidende

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 2. Halvaar 1947 if. Dansk
Oplagsk. **20.352 Eksemp.**

Akciendstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinderi
Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.
Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S
Aabenraa

Træløst - Bygningsartikler
Støbegods
Tlf. 2006 - 2007 - 2008

BIRGITTE BERG NIELSEN

HUSHOLDNINGSEMINEARIUM og HUSHOLDNINGSSKOLE

Forhaabningsholmsalle 18 . Telefon Vester 8821

Kursus for unge Husholdningslærereinder Husholdningskursus for unge Damer
og Husmødre . Madlavningskursus for Begyndere og Viderekomne og Aften-
kursus for Begyndere og Viderekomne

Statsunderstøttelse kan søges

Program sendes

Tønder Fløde Is

en fremragende Dessert

Leveres over hele Sønderjylland

I-S Tønder Fløde Is

Fabrik

Tlf. 711

ALTERLYS

*i alle Størrelser
og iøvrigt*

*Stearinlys og Vokslys
af enhver Art.*

ASP-HOLMBLAD

STEARINLYSFABRIKEN

KØBENHAVN

EGONS Blomster

Daglig frisk Frugt og Grønt

Tlf. 719 . Østergade 40 . Tønder

Peter Jessen

Manufaktur og Konfektion

Aabenraa

A. Jepsen

HERNING

Trikotagefabrik

Vestergade 43 — — Telf. 221

Specialitet: Strikvarer

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 - Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Aktieselskabet
SIMON BRØND & CO

Barnevognsfabrik

Vejen